

KULTURNI POMENI ROKODELSTVA

Strokovni članek | 1.04

Datum prejema: 4. 8. 2025

Uvod

Rokodelstvo je širok pojem, ki presega razumevanje zgolj s stališča dediščine, vanj se vključujejo različne znanstvene discipline, področja in stroke z interdisciplinarnimi metodami, raziskavami in uporabo. Razmisleki o ohranjanju in uporabi rokodelskih tehnik, dokumentiranju rokodelskih znanj in veščin ter njunem prenosu so aktualne zahteve kulture, družbe, okoljevarstva in gospodarstva. Ker poleg dediščine na široko polje rokodelstva vstopajo tudi dizajn, oblikovanje, umetnost, turizem, socialne in aktivistične prakse ter zdravstvo, so zanj značilni živahno mednarodno znanstveno, oblikovalsko, družbeno in umetniško povezovanje ter sporočilnost.

Tradicionalno rokodelstvo se uspešno povezuje s sodobnimi zahtevami, kar pomeni, da ni izključujoče, zaprto in konservativno. Prav na tem polju in z različnimi dejavnostmi in interpretacijami se namreč emancipira, osvobaja omejitev in z različnimi nosilci pridobiva nove pravice in veljavo ter s tem izziva tradicijo samo.

Rokodelstvo in umetniške prakse

Rokodelske tehnike so stalnica umetniškega izražanja, bodisi kot glavni izrazni medij in slog ali kot del umetniškega raziskovanja. Obsežno gibanje Art&Craft se je v drugi polovici 19. stoletja v Angliji razvilo kot protiutež industrijski proizvodnji, v našem prostoru pa so rokodelske vsebine poseben pomen dobile v umetnostnem gibanju, povezanem z narodnim prebujanjem, ko so umetniki v svoja dela vključevali rokodelska znanja in ljudske motive. Ljubljanska umetno-obrtna strokovna šola je temu sledila s pogostim črpanjem tudi iz ljudske umetnosti in obrti, arhitekt Jože Plečnik pa je kot diplomant dunajske obrtno-umetnostne šole vedno poudarjal pomen rokodelske odličnosti in sodelovanja z mojstri. Tudi ena najvplivnejših umetniških in oblikovalskih šol z začetka 20. stoletja – Bauhaus je bila tesno povezana z rokodelstvom in je pri vsakdanjem uporabnem oblikovanju tradicionalne rokodelske tehnike združevala z modernističnimi idejami.

O sodobnih vrednotah poznavanja in vključevanja rokodelskih tehnik v polje umetnosti veliko povedo novejša izdaja Beneškega bienala sodobne umetnosti. Nosilna tema Bienala 2024 Tujci vsepovsod (Foreigners Everywhere) je opozorila na umetniško ustvarjanje na robu, in to tako dežel, skupnosti, spolnih praks kot umetniških slogov in tehnik, zato se je v razstavnem konceptu rokodelstvo različno vključeva-

lo. Razstavljeni so bila dela samoukih umetnikov, ljudskih umetnikov oz. »outsiderjev« in avtohtonih umetnikov, kot so jih poimenovali kuratorji, ki so v svoja znanja in veščine vključevali znanja in veščine tradicionalnih rokodelstev. Vključevanje sodelujočih iz t. i. tretjega sveta z globalnega juga, različnih etničnih skupin in ustvarjalcev v diaspori pa so učvrščevale povezave z lokalnimi kulturami. Poleg tega je Bienale v skladu z zavezo okoljske trajnosti in ogljične nevtralnosti prisegal na umetnine iz naravnih materialov. Obenem je dokazoval, da je eksperimentiranje z različnimi naravnimi materiali, znanji in veščinami ročnega dela tudi v sodobnosti del pomembnih umetniških govoric in interpretacij rokodelstva. Mnogi umetniki in umetnice rokodelske tehnike uporabljajo tudi kot nosilce pomena, to je za izražanje spola, identitete, tradicije, kritike potrošništva. Rokodelske tehnike tako postajajo tudi politično ali kulturno orodje – zlasti v feminizmu, postkolonializmu in ekologiji. Tudi v Sloveniji več umetnic in umetnikov svoja umetniška dela ustvarja z uporabo rokodelskih tehnik in ročnih del.¹

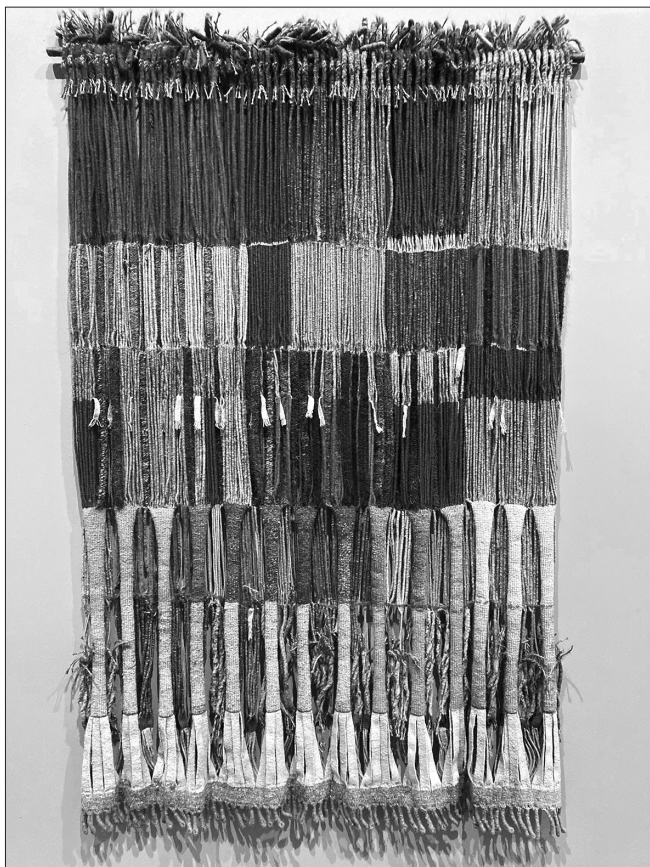
Tekstil, nosilec spominov, zgodb in čustev

V polju umetnosti in oblikovanja še zlasti izstopata raziskovanje in uporaba različnih tekstilnih rokodelskih tehnik; v svetu umetnosti je tekstil enakovreden material. S svojo mehko – vključuje pletenje, vezenje in druga ročne tehnike – nasprotuje trdim skulpturam. Različni kosi tkanin so v umetniškem ustvarjanju primeren medij za izražanje intimnejših, družbeno povzročenih vsebin, ki pogosto poudarjajo žensko identiteto, vsebine, povezane s temami ženskega telesa, spolnosti in doma. Tako je za umetnice, ki so v svoj umetniški izraz v tekstilnih instalacijah vključevale oz. vključujejo določene rokodelske tehnike, tekstil pogosto nosilec spominov, zgodb in čustev.² Tkanine s svojo mehko simbolizirajo domačnost, mehak prehod med odprtostjo in zaprtostjo, med vidnim in

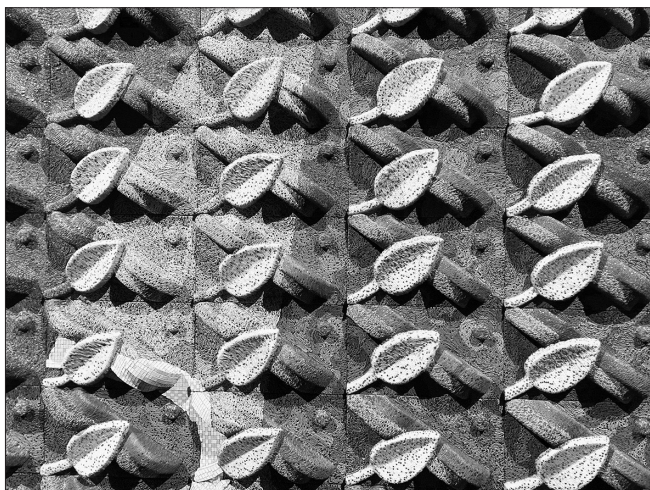
1 Npr. Marija Mojca Pungerčar, ki uporablja tradicionalne ženske ročne tehnike, Tanja Pak vključuje tehnike ročnega steklopihaštva, Eva Petrič uporablja čipke in druge ročno izdelane tekstilne materiale, Alenka Pirman rokodelske tehnike vključuje v svoje široko zanimanje za kulturno dediščino, Anja Slapničar oblikuje v keramiki in lončarstvu ter druge. Zanimive so tudi razstavljeni tapiserije v Cankarjevem domu (npr. avtorice Jagode Bujič), ki odražajo vključevanje tekstila v umetniško ustvarjanje v sedemdesetih letih.

2 Gl. dela umetnic Judy Chicago, Anni Albers, Sheile Hicks, Tracey Emin, Ghade Amer, Louise Bourgeois in drugih, ki so v tekstilu že v začetku 20. stoletja izražale globoke osebne ženske tematike.

skritim, simbolizirajo zaščito, varnost. Pogosta je uporaba starih oblačil in tkanin, ki so nosilci osebnih in družinskih zgodb, zato je tekstil poln čustvene napetosti – material pa je taktilen način raziskovanja osebne zgodovine.

Tekstilna instalacija na Beneškem bienalu sodobne umetnosti 2024 (foto: Tanja Roženberger, september 2024).

Tekstilna instalacija na Beneškem bienalu sodobne umetnosti 2022 (foto: Tanja Roženberger, september 2022).

Sodobna slovenska tekstilna umetnost in oblikovanje, ki z eksperimentiranjem s tekstilom kot medijem prenosa raziskujeta materialnost, spominjanje, identiteto in druž-

beno vprašanja, sta zelo živa. Poseben pomen imajo družbeno angažirani projekti, ki z vključujočimi in s socialnimi metodami spodbujajo opolnomočenje sodelujočih in prispevajo k družbeni dobrobiti. Ženski oblikovalski kolektiv Oloop,³ ki je ob 20-letnici delovanja v Centru Rog pripravil pregledno kolektivno razstavo, se osredotoča na socialni vidik ročnega izdelovanja, raziskuje medsebojne odnose, namen ustvarjanja pa ni samo izdelek, temveč predvsem delovni proces oz. učenje različnih tekstilnih ročnih tehnik. Te so vključene v delo z ranljivimi skupinami, predvsem s priseljenkami in z begunkami.

Sodobni tekstilni center Kreativnice⁴ prav tako ustvarja v polju tekstila in oblikovanja, še zlasti zanimivi so kolektivni izdelki, ki presegajo posamezno avtorstvo in nagovarjajo družbeno problematiko in spomine.

Tekstilne rokodelske tehnike tako oblikujejo intimni medij, pomemben predvsem s stališča spolov. Te umetnine imajo pogosto feministična sporočila, raziskujejo ženske identitete in feministično reinterpreterirajo zgodovino. S tekstilom, tekstilnimi rokodelskimi tehnikami in ročnimi deli, ki so tradicionalno ženske veščine, kot so šivanje, vezenje, tkanje, čipkarstvo, predilstvo ... je oblikovano tudi polje feminističnega umetniškega izraza. Tekstil tako predvsem s stališča spolov lahko razumemo kot osebni medij.

Homo faber – delujoči človek

Vzajemno delovanje rokodelstva in oblikovanja je bila vedno pomembna in učinkovita zaveza. V sodobnosti so vrednote rokodelstva ponovno močno v ospredju, še zlasti z namenom trajnostnega razvoja, uporabe naravnih materialov, poudarjanja lokalne proizvodnje in ohranjanja kulturne identitete.

Pri ponovni integraciji rokodelskih vrednot ima močno vlogo neprofitna fundacija Michelangelo s sedežem v Ženevi. Ustanovljena je bila za spodbujanje rokodelstva kot trajnostne, humane in kulturno relevantne prakse z vplivom na širše področje oblikovanja, umetnosti in kulturne dedišči-

3 Ženski oblikovalski kolektiv Oloop sestavljajo Tjaša Bavcon, Katja Burger Kovič, Jasmina Ferček – umetnice, ki raziskujejo pomen tekstila predvsem v polju socialnega opolnomočenja. Na Trienalu rokodelstva so se predstavile s projektom Selfi, izdelkom izseljenk iz različnih kulturnih okolij. ^{3/4} Omenjam še naslednje umetnice: Anjo Lokar (meje med modnim oblikovanjem), Majo Hodošček (performativni umetniški projekti), Simono Butina (tkanje), Bredo Škrjanec – tekstilne instalacije. Več o sodobnih oblikovalkah v tekstilu glej v katalogu *Triennale rokodelstva* in razstavnih katalogih. (Podrobnejša in celovitejša predstavitev ni namen pričujočega prispevka.) Omenjam še Bienale tekstilne umetnosti Bien 2025.

4 Sodobni tekstilni center Kreativnice sestavljajo Silva Horvat, Anja Musek, Lili Pajntar in Nina Vastl Štefe. Na razstavi Triennale rokodelstva je bila predstavljena skupna umetniška instalacija Gozd, kjer prepletajo različne tekstilne tehnike tkanja, šivanja, vezenja, preje, polstenja, kvačkanja, barvanja z naravnimi barvili. Nina Vastl Štefe je predstavila izdelek z naslovom Prešita odeja, izdelan iz različnih tekstilnih kosov, v katerega so vtakani spomini in čustva.

ne. Pod imenom *Homo faber*, ‚delujoči človek‘, z bienalnimi razstavami, štipendijami, usposabljanji, ki jih izvaja v Benetkah, podpira rokodelce in kreativne oblikovalce ter si prizadeva za njihovo kulturno, ekonomsko in družbeno prepoznavnost in uporabnost. Bienale *Homo faber* 2024 je s pomenljivo naslovno temo Potovanje življenja (*The Journey of Life*) pripravil pravo praznovanje globalne izkušnje sodobnega rokodelstva,⁵ razstave na njem pa so omogočale čutna doživetja, prikaze in vključevanje obiskovalcev. Pomembno je, da so bili v ponudbo Bienala vključeni tudi obiski delujočih rokodelskih delavnic v Benetkah; te svojo novo podobo gradijo prav z rokodelstvom.

Bienale *Homo faber* 2024 v Benetkah (foto: Tanja Roženberger, september 2024).

V Sloveniji ima v rokodelstvu dolgo tradicijo vseslovenska razstava domačih in umetnostnih obrti (DUO) v Slovenj Gradcu, ki je že vse od leta 1977 bienalno na ogled v prostorih Koroške galerije likovnih umetnosti.⁶ Pomembno

5 Razstavljeno gradivo je bilo zasnovano v različnih tematskih sklopih oz. razstavah – rojstvo, otroštvo, praznovanje, dediščina, ljubezensko dvorjenje, ljubezenska zveza, potovanje, narava, sanje, dialogi, posmrtno življenje.

6 V letih 1990 in 1992 je Slovenj Gradec gostil Mednarodno razstavo dežel skupnosti Alpe-Jadran, ki je predstavljala širše večregijsko območje, leta 2012 pa v okviru Evropske prestolnice kulture razstavo Rokodelstvo Art&Craft Europe. Razstava je ponudila pregled rokodelske ustvarjalnosti iz vseh stalnih članic Evropske skupnosti.

novost v razvoju razstave je ponudil leta 2015 uvedeni natečaj za ustvarjanje sodobnih inovativnih izdelkov na temeljih dediščine z naslovom *Iz rok do oblike*; tradicionalno rokodelstvo je odprl sodobnim izdelavi, tehniki, materialu ali motivu. V celoti dopolnjeni koncept projekta se je leta 2023 predstavil pod naslovom *Triennale rokodelstva*.⁷ Na natečaju izbrane izdelke je razdelil v tri temeljne skupine: Ohranjene tradicije – mojstrska znanja, spretnosti in veščine; Nove tradicije – prilagoditve rokodelskih simbolik in tehnik; Nova materialnost – konceptualni in socialni pristopi. Izdelki in projekti, predstavljeni na *Trienalu rokodelstva*, dokazujejo, »da tradicija in rokodelstvo nista toga in nespremenljiva, ampak prožna spodbujevalca novih, inventivnih procesov ročne izdelave (Požar, Roženberger in Vardjan 2023: 13).

Triennale rokodelstva v Slovenskem etnografskem muzeju (foto: Tanja Roženberger, februar 2024).

Razstava *Triennale rokodelstva* je gostovala tudi v Posavskem muzeju Brežice (foto: Tanja Roženberger, september 2023).

7 Partnerji projekta: Koroški pokrajinski muzej, Slovenski etnografski muzej, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Center za kreativnost, Koroška galerija likovnih umetnosti, Podjetniški center Slovenj Gradec, Center Rog. Na razstavi so bila predstavljena tudi dela, nastala v koprodukciji Centra za kreativnost in pod okriljem platforme *Distributed Design*.

Muzej za arhitekturo in oblikovanje v svojih programih in konceptih uveljavlja in raziskuje odnose med dediščino in oblikovanjem, mednarodna platforma MADE IN raziskuje nove načine povezovanja tradicionalnih obrti s sodobnim oblikovanjem in z znanstvenimi raziskavami,⁸ »projekti imajo ambicijo, da vplivajo ali celo transformirajo širši socialni in kulturni sistem« (Vardjan 2020: 23).

Odločni premik ne samo k razmisleku, temveč tudi ustvarjanju ustreznih razmer za raziskovanja na relaciji oblikovanje–rokodelstvo–ročne spretnosti, v Ljubljani ponuja novi Center Rog, ustvarjalno središče z več ateljeji in delavnicami.

Nesnovna kulturna dediščina rokodelskih panog v Sloveniji in prenos znanj

Tradicija rokodelstva je močno zaznamovala celotno deželo, v nekaterih slovenskih krajih pa je ta danes del njihovih prepoznavnih identitet. Vsebine, povezane z rokodelstvom in domačimi, tradicionalnimi obrtni in trgovino, so pogosto prikazane na razstavah in v muzejih ter so eno najzgodnejših muzejskih gradiv. V nekaterih slovenskih mestih so obrtem in rokodelstvu namenjeni tudi posebni, specializirani muzeji in zbirke, kot so npr. Mestni muzej Idrija s čipkarsko zbirko, Tržiški muzej s predstavitvami čevljarške dediščine, Muzej usnjarstva na Slovenskem v Šoštanju, Slammnikarski muzej v Domžalah. Na tradicionalnih rokodelskih vsebinah svoj program gradi tudi Muzej na prostem Rogatec, rokodelske zbirke imajo pokrajinski muzeji, Slovenski etnografski muzej ponuja poseben program za mlajše obiskovalce Mali mojster, v njegovih prostorih delujeta tudi dva ateljeja – tkalski in lončarski. Izbrane obrtne delavnice predstavlja Tehniški muzej Slovenije, v Muzeju novejših zgodovine Celje je na ogled Ulica obrtnikov. Gradivo, hranjeno v muzejih, obsega različne surovine, orodja in pripomočke, stavbno opremo delavnic, umetniške predmete, predmete uporabne umetnosti in druge rokodelske izdelke, predvsem tradicionalnih, ponekod tudi sodobnejših obrti in obrti, ki so zaznamovale urbana okolja.

Med aktualno problematiko rokodelske dediščine spadajo ustrezno dokumentiranje znanj in veščin, prenos rokodelskih znanj⁹ in usposabljanje mladih rokodelk in rokodelcev. Pomembna dopolnitev razumevanja in ohranjanja dediščine je vzpostavitev instituta nesnovne kulturne dediščine. Slovenija je Deklaracijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine ratificirala leta 2008, nato pa za to zvrst

dediščine vzpostavila nacionalni register. Deklaracija je dodatno strokovno pozornost namenila predvsem znanjem in veščinam izdelave različnih rokodelskih in obrtnih izdelkov, njihovi uporabi in sodobni reinterpetaciji. Znanja se večinoma medgeneracijsko prenašajo v družinah, le deloma tudi na delavnicah in tečajih. Samouki veščine usvajajo vsak na svoj način, le manjši del rokodelcev jih pridobi z rednim izobraževanjem, določene spodbude prinaša tudi Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva.¹⁰

Strokovni koordinator za nesnovno kulturno dediščino, Slovenski etnografski muzej,¹¹ dokumentira stanje na terenu, sodeluje z nosilci in vodi strokovne postopke za vpis v Nacionalni register nesnovne kulturne dediščine. Pomembno je, da osnovni kriterij za vpis v Register ostaja živost obrti, kar pomeni, da se je ta neprekinjeno prenašala iz roda v rod. Povedno je, da je v nacionalni register NKD največ vpisanih vsebin prav iz rokodelstva; v razdelku tradicionalne obrtne veščine je 44 enot (avgust 2023). Vpisani so naslednji elementi: Izdelovanje papirnatih rož, Izdelovanje klobukov iz kostanjevega listja, Klekljanje idrijske čipke, Tradicionalno lončarstvo, Slammnikarstvo, Ribniško suhorobarstvo, Pletarstvo, Skodlarstvo, Oglarstvo, Izdelovanje kurentij, Ročno izdelovanje papirja, Izdelovanje trničev in pisav, Lectarstvo, Izdelovanje drevakov, Brodarstvo, Čebelarstvo, Izdelovanje pleten in vožnja z njimi po Blejskem jezeru, Piparstvo, Slamokrovstvo ter nekateri drugi elementi priprave hrane in jedi.

Slovenski etnografski muzej je že leta 2014 pripravil mednarodno konferenco z naslovom Dokumentiranje NKD, leto pozneje pa izdal zbornik prispevkov s konference (Valentinčič Furlan 2018). Zbornik, ki je bil posebne mednarodne pozornosti deležen na Forumu 16+1, je bil preveden tudi v kitajski jezik (Miao in Valentinčič Furlan 2019).¹² Prav organizacija drugega ekspertnega Forumu leta 2018 v kitajskem Hangzhou v provinci Zhejiang je z naslovno temo Z rokami oblikovani kulturni spomini (Creating Cul-

10 Zato je za pridobitev ustreznega statusa mojstrstva na področju rokodelstva pomembno upoštevati tudi neformalno usposabljanje in izobraževanje. Sistem nacionalne poklicne kvalifikacije ponuja možnost ovrednotenja in potrditve spretnosti in znanj, pridobljenih z neformalnim učenjem. Center RS za poklicno izobraževanje je leta 2021 v okviru evropskega projekta izdal publikacijo *Sistem kvalifikacij na področju domače in umetnostne obrti* (Košorok in Sekirnik 2021). Na tem področju je bilo izvedenih že več medpartnerskih in interdisciplinarnih iniciativ (npr. projekt Rokodelska akademija). Pomembna je Šola prenove – projekt za obuditev starih veščin in obrti, ki obuja stara graditeljska znanja, nujna za strokovno obnovo kulturnih spomenikov.

11 Vodja oddelka za NKD je Anja Jerin.

12 Prevod in izdajo je prevzel Kitajski spominski center, ki deluje v Nacionalni knjižnici v Pekingu. Urednik prevoda v kitajščino je Tian Miao, režiser, nastajanje knjige je koordinirala in vodila kustodinja za etnografski film v SEM, Nadja Valentinčič. Naklada zbornika: 2.000 izvodov.

tural Memories with Hands)¹³ prinesla velik globalni premik. Med Forumom v Hangzhou sta potekala tudi festival in sejem nesnovne dediščine, na katerih so se na priložnostni razstavi z izbranimi predmeti predstavili tudi rokodelci gostujočih dežel. Slovenija se je predstavila z lectovim srcem (Gregor Celec), lesenim modelom za medeno srce (Petra Plestenjak Podlogar) in s panjsko končnico (Delavnica Kosmač). Slovenski predstavniki so razstavljene predmete pozneje donirali Centru za nesnovno kulturno dediščino province Zhejiang.

Seznam rokodelskih panog

Sprejeti Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva (ZORR 2023) je podprt z različnimi strokovnimi raziskavami, projekti in gradivi, med pomembnejšimi je *Seznam rokodelskih panog* (Bokal, Roženberger in Vrtovec Beno 2022).¹⁴ Celovit in aktualen pregled navzočnosti in stanja rokodelskih panog v Sloveniji obsega opise 71 rokodelskih panog, urejenih v enotne obrazce. Vsak zapis vključuje splošni opis panoge in evalvacijo glede na poudarjene parametre oz. merila.¹⁵ Pomembno je odprto polje poustvarjanja, bodisi z novejšimi tehnologijami bodisi z recikliranimi materiali. Dober model za predstavitev panoge in oblikovanje evalvacijskih stališč je uveljavljeni obrazec za vpis v Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije; še zlasti so bili pomembni že obstoječi zapisi, ki sodijo v obravnavano tematiko. Seznam vključuje rokodelstva, katerih rezultat je izdelek, pa tudi panoge, ki izražajo vzajemnost

storitvene dejavnosti in izdelka. Izločene so panoge, ki so v desetletjih prerasle v strojnoobrtne dejavnosti, ključna kriterija rokodelstva sta namreč unikatnost ter ročna izdelava produktov in izvedba del. Zato poudarek »ročni« tudi v nekaterih poimenovanjih (ročno knjigoveštvo, ročno izdelovanje papirja, ročno pletilstvo).

Rokodelske panoge se med seboj razlikujejo po svojih dinamikah, razširjenosti in prisotnosti. Med kvalificiranimi panogami so nekatere še izredno žive, znanja o spretnosti njihove izdelave rokodelci uspešno prenašajo (klekljarstvo, kovaštvo, kamnoseštvo, lončarstvo ...). Nekatere rokodelke in rokodelci svoja znanja prikazujejo le še v muzejih in na turističnih prireditvah (izdelovanje drevakov), njihovi izdelki so lahko le muzejski in turistični spominki (npr. piparstvo, coklarstvo, zvončarstvo ...). Posebna pozornost je namenjena dejavnostim, ki jih zaradi pomanjkanja rokodelcev uvrščamo med deficitarne in ogrožene (sedlarstvo, dežnikarstvo, jermenarstvo, slamokrovstvo idr.), na seznam pa so uvrščene z namenom ohranjanja in omogočanja priložnosti za nadaljnji razvoj, za kar je nujna dobra dokumentacija postopkov in znanj. Nekatere med njimi pa se na novo in uspešno obuja (npr. slamnkarstvo, izdelava bičev), zato seznam vsebuje tudi dragocene zapise rokodelskih panog, ki jih sicer ni na drugih seznamih (izdelava lesenih črk in klesanje črk). Za nekatere rokodelske panoge je opazen trend naraščanja zanimanja (npr. pečarstvo, lončarstvo). Nekaj rokodelskih panog, ki uporabljajo novitetne materiale in tehnike, je novejšega datuma. Zaradi razdrobljenosti rokodelskih panog in njihovih podzvrsti nekateri posamezni zapisi združujejo tesno povezane, komplementarne in soodvisne panoge (žimarstvo, sitarstvo in ščetarstvo, sedlarstvo in tapetništvo, intarzerstvo in rezbarstvo, kovaštvo in žebjarstvo, medicarstvo in svečarstvo, usnjarstvo in krznarstvo).

Seznam rokodelskih panog (Bokal, Roženberger in Vrtovec Beno 2022) obsega naslednje vsebine: barvanje in krašenje velikonočnih jajc, bičarstvo, coklarstvo, čevljarstvo, čipkarstvo, dežnikarstvo, glasbilarstvo – izdelovanje glasbil, intarzerstvo in rezbarstvo, izdelovanje cvetja iz papirja in drugih gradiv, izdelovanje cvetnonedeljskih butaric, izdelovanje čolnov drevakov, izdelovanje lesenih črk, izdelovanje izdelkov iz cvetja, dišavnic in zelišč, izdelovanje krpank, izdelovanje lutk, izdelovanje mila in naravnih izdelkov za nego telesa, izdelovanje polsti, izdelovanje pripadnostnih kostumov, izdelovanje pustnih mask in oprav, izdelovanje trničja, kaligrafija, kamnoseštvo, umetno kamnoseštvo in brusaštvo, klesanje črk v kamen, klekljarstvo, klobučarstvo (in modistovska obrt), kolarstvo, kotlarstvo, kovaštvo (žebjarstvo), krojaštvo in šiviljstvo, lesostrugarstvo, lončarstvo, medicarstvo, lectarstvo in svečarstvo, mizarstvo, nožarstvo, oblikovanje keramike, oglarstvo, opekarstvo, opekarnišstvo, pasarstvo, pečarstvo, peka bogoslužnih oblatov, piparstvo, pletarstvo, pletnarstvo – izdelovanje pleten, pletistvo, poslikavanje

13 The 2nd China – CEEC Expert-Level Forum 16+1 on Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Creating Memories with Hands, Hangzhou, Zhejiang, 17. 9.–22. 9. 2018. — Forum je načrtovano nadaljevanje prvega foruma, ki je potekal leta 2016 na Poljskem. Ekspertnega Forumu so se udeležili strokovni predstavniki in rokodelci držav 16 +1 – Albanije, Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Češke, Estonije, Madžarske, Latvije, Litve, Poljske, Srbije, Slovaške, Makedonije, Slovenije ter predstavniki Kitajske, Hongkonga – SAR Kitajska in Macaa SAR Kitajska. Predstavniki Bolgarije, Romunije in Črne gore na Forumu niso sodelovali.

14 Projekt je po naročilu Ministrstva za gospodarstvo, turizem in šport Republike Slovenije Slovenski etnografski muzej, Kustodiat za obrt in trgovino (dr. Tanja Roženberger), izvedel v sodelovanju s partnerjema – Konzorcijem rokodelskih centrov Slovenije (zanj Razvojni center Srca Slovenije d. o. o. – Mija Bokal) in samostojno zunanjo svetovalko, etnologinjo dr. Ano Vrtovec Beno. V pripravo Dokumenta je bila vključena širša mreža sodelavk in sodelavcev, ki so prispevali zapise o posamezni panogi ali sodelovali kot recenzenti in strokovni pregledovalci besedil. Poleg sodelovanja z muzeji in območnimi enotami Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (delovna skupina etnologov konservatorjev) so sodelovali tudi strokovni zavodi, strokovne šole in inštituti. Seznam sodelujočih gl. v naslednji opombi. Dokument je dostopen na spletni strani MGTŠ (MGTŠ 2025).

15 To so: vidik rokodelskih in obrtniških znanj, vidik ohranjanja regionalnih razpoznavnosti in kultur, varstva in bogatenja kulturne dediščine, vidik identitete in prepoznavnosti, vidik družbenega in gospodarskega napredka, vidik učinkov na medgeneracijsko povezovanje in vseživljenjsko učenje, vidik učinkov na turizem.

panjskih končnic, predilstvo (preja na kolovratu), ročna izdelava papirja, ročno knjigoveštvo, sedlarstvo in jermenarstvo, sitarstvo (žimarstvo, ščetarstvo), slamnikarstvo, slikanje slik na steklo, sodarstvo, steklarstvo, suhorobarstvo, tapetništvo, svilarstvo, tesarstvo, tiskarstvo – tisk s pomičnimi črkami, tkalstvo, umetniško livarstvo, usnjarstvo in krznarstvo, veziljstvo, zvončarstvo.¹⁶

Pester *Seznam rokodelskih panog* (Bokal, Roženberger in Vrtovec Beno 2022) je dokaz tradicije rokodelskih znanj in njihove prisotnosti v družbi in okolju, identitete in prepoznavnosti, medgeneracijskega povezovanja, pa tudi novih priložnosti in vsestranskih pozitivnih priložnosti. Namen seznama niso samo dokumentiranje in ohranjanje kulturne dediščine ter podpora rokodelcev. Urejeni vsebina in analiza sta nujno potrebni izhodišči za uporabo dediščine v različnih izraznih poljih in spodbuda za prenos znanja na nove generacije in v nova interesna okolja.

Zaključek

Že kratek pregled dogajanja dokazuje živahno »rokodelsko misel« in njegovo ponovno družbeno veljavo. Ta se kaže v povečanem zanimanju za ročno delo, tradicionalne tehnike, rokodelska znanja in veščine, uporabi naravnih materialov, poudarjanju lokalne proizvodnje in ohranjanju dediščine. Obenem je rokodelstvo priložnost za eksperimentiranje z različnimi naravnimi materiali in izdelki, trajnostni razvoj ter družbeno povezovanje in opolnomočenje. Med podnebno krizo, hiperprodukcijo in globalizacijo se

16 Seznam sodelavcev in institucij: Aplinc dr. Miran, Usnjarski muzej, Balažič Iris, Zavod Marianum Veržej – Center DUO, Beno Vrtovec dr. Ana, samostojna svetovalka, Bevc dr. Varl Valentina, Pokrajinski muzej Maribor, Bilušič Gordana, Rokodelski center Rogatec (Zavod za kulturo, turizem in razvoj Rogatec), Bizjan Branka, Društvo rokodelcev – Rokodelski center Moravče, Bokal Mija, Razvojni center Srca Slovenije d. o. o., Brezovnik Nives, Rokodelski center Rogatec (Zavod za kulturo, turizem in razvoj Rogatec), Delovna skupina etnologov konservatorjev pri ZVKDS, Dolžan Eržen Tatjana, Gorenjski muzej, Drpić Marko, TipoRenesansa, Fortuna Metka, Gimnazija Jurija Vege Idrija – Čipkarska šola Idrija, Hlačer Teja, Center DUO Slovenska Bistrica, Huber Mateja, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Jerin mag. Anja, Slovenski etnografski muzej, Jerkič Tajda, Rokodelski center DUO Škofja Loka, Razvojna agencija Sora, Juhart Tjaša, Lutkovni muzej, Knific dr. Bojan, Tržiški muzej, Koren dr. Mirjana, Pokrajinski muzej Maribor, Lamovšek Alenka, Dolenjski muzej Novo mesto, Leban Irena, Šolski center Škofja Loka, Srednja šola za lesarstvo, Luciana Rebeka, Zasebni Inštitut za svilogojstvo in svilarstvo RLB, Maribor (ISS RLB), Polajnar Frelih Nataša, Muzej krščanstva na Slovenskem, Pšajd Jelka, Pomurski muzej Murska Sobota, Pukl Adela, Slovenski etnografski muzej, Rigler Grm Polona, Rokodelski center Ribnica, Rogelj dr. Škafar Bojana, Slovenski etnografski muzej, Roženberger dr. Tanja, Slovenski etnografski muzej, Sekirmik Kati, Rokodelski center DUO Škofja Loka, Razvojna agencija Sora, Sosič Barbara, Slovenski etnografski muzej, Šolski center Škofja Loka, Švara Damjan, Višja šola za oblikovanje materialov Sežana, Weber Sebastjan, Muzej novejših zgodovine Celje, Zamuda Anja, Center DUO Slovenska Bistrica, Zgonec Zorko Ljubica, Center DUO Slovenska Bistrica, Židov dr. Nena, Slovenski etnografski muzej, Žagar dr. Janja, Slovenski etnografski muzej.

vse več oblikovalcev odloča za trajnostnost, lokalne materiale in sodelovanje z rokodelci. Na muzejskih razstavah in v projektih opažamo nove dediščinske interpretacije, kot npr. na razstavah Muzeja za arhitekturo in oblikovanje, v projektu Triennale rokodelstva, ustanovljen je Center za kreativnost. Veliko pove tudi podatek, da v Sloveniji več evropskih raziskovalnih projektov poteka prav na temo rokodelstva: kot že omenjeni Made in ter Commheritour (rokodelstvo, NKD in turizem), Culturality, Alptextyles in drugi. Mednarodni simpozij Hand's on Ethnographies: Production and Mening of (Contemporary) Handicrafts, ki ga je Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo v Ljubljani organiziral v okviru leta dediščine 2025, je odprl nekatere nove možnosti uporabe in razumevanja rokodelskih znanj ter predstavil pomembne interdisciplinarne mednarodne raziskave, pomembne tudi s stališča spola, intelektualnih pravic, družbenega opolnomočenja in transformacij (Jerkič idr. 2025).

Veščine tradicionalnih obrti in rokodelstva so pomembne za kulturni turizem, povedni sta priljubljenost in dobra obiskanost različnih rokodelskih festivalov in sejmov v Sloveniji, med njimi tudi slovenskega rokodelskega festivala na Brdu pri Kranju.

Za vključevanje rokodelstva v sodobno družbo sta ključna ohranjanje in poznavanje njegove kulturne dediščine. Slovenski etnografski muzej je leta 2022 pregledal stanje in prisotnost rokodelskih panog po Sloveniji. V vprašalniku, ki ga je poslal slovenskim muzejem, so kustodinje in kustosi¹⁷ potrdili aktualnost tovrstnih raziskav in nujnost sprotnega evidentiranja in dokumentiranja stanja na terenu. Še žive dejavnosti, ki predstavljajo identiteto kraja, so temeljiteje raziskane, nekatere panoge so prisotne zgolj v določenem kraju, za nekatere pa so navedli, da jih posamezniki izvajajo le še občasno, oz. da nosilcev z znanji ni več. Z vprašalnikom pridobljeno gradivo je dober uvod v naslednjo obširnejšo raziskavo, kolegice in kolegi namreč navajajo, da sta za pripravo verodostojnih evidenc o ohranjenosti nujni raziskava terena in celostna dokumentacija. Različni kulturni vidiki sodobnega rokodelstva in njihovi medsebojni odnosi poudarjajo rokodelstvo kot vseprisotno, heterogeno ter močno kulturno in družbeno gibanje (Požar, Roženberger in Vardjan 2023: 13).

17 Seznam sodelavk in sodelavcev, ki so se aktivno vključili v terensko raziskavo: Blaj Žiga, Zasavski muzej Trbovlje, Brancelj Bednaršek Andreja, Belokranjski muzej, Cvikel Nives, Pokrajinski muzej Maribor, Dolžan Eržen Tatjana, Gorenjski muzej, Kakež Mateja, Pokrajinski muzej Koper – Ilirska Bistrica, Knific Bojan, Tržiški muzej, Koloini Borut, Goriški muzej, Lamovšek Stražišar Alenka, Dolenjski muzej Novo mesto, Polajnar Frelih Nataša, Muzej krščanstva na Slovenskem, Peršič Magda, Notranjski muzej Postojna, Rajšter Brigita, Koroški pokrajinski muzej, Smolej Mirat Špela, Gornjesavski muzej Jesenice, Weber Sebastjan, Muzej novejših zgodovine Celje.

Literatura in viri

BOKAL, Mija, Tanja Roženberger in Ana Vrtovec Beno (ur.): *Seznam rokodelskih panog: Raziskovalni projekt*. Tipkopis. Ljubljana: Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, 2022.

JERKIČ, Tajda, Mateja Habinc, Jana Rajh Plohl in Veronika Zavrtnik (ur.): *Hand-on Ethnographies: Production and Meaning of (Contemporary) Handicrafts, Book of Abstracts*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2025.

KOŠOROK, Boštjan in Kati Sekirnik: *Sistem kvalifikacij na področju domače in umetnostne obrti*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje, 2021.

MIAO, Tian in Nadja Valentinčič Furlan (ur.): *Fei wùzhí wénhuà yíchǎn de yǐngxiàng jìlù y chéngxiàn: Ouzhou de jingyàn*. Běijīng: Qīnghuá dàxué chubǎn shè, 2019.

MGTŠ: Ohranjanje in razvoj rokodelstva. Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, 4. 4. 2025; <https://www.gov.si/teme/ohranjanje-in-razvoj-rokodelstva/>, 30. 10. 2025.

POŽAR, Cvetka, Tanja Roženberger in Maja Vardjan: Pristopi v rokodelstvu za 21. stoletje. V: Tadej Pungartnik in Aleksandra Ramšak (ur.), *Triennale rokodelstva: Razstava sodobnih inovativnih izdelkov na temeljih bogate kulturne dediščine Slovenije: Katalog občasne razstave*. Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej, 2023, 8–14.

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja (ur.): *Vizualiziranje nesnovne kulturne dediščine*. Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, 2018.

VARDJAN, Maja: Museum, Design and Craft: Collaborative Production Knowledge. V: *MADE IN: The Book of Two Year Activities of Six Partnering Organisations*. Zagreb, 2020, 22–24.

ZORR: Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva. *Uradni list RS* 78, 19. julij 2023.+

